

Dipòsit Legal: GI.904-2010
ISSN: 2013-9063

Universitat
de Girona

Pedagogia i Treball Social

Revista de ciències socials aplicades

Pedagogia i Treball Social. Revista
de ciències socials aplicades.
2023. Vol. 12. Núm. 2

Equip editorial, objectius de la revista i instruccions
per als autors i política editorial:
https://revistes.udg.edu/pedagogia_i_treball_social/

Contacte:
Facultat d'Educació i Psicologia
Universitat de Girona
Plaça Sant Domènec, 9. Office 229
17071 Girona
Tel. 972 418 300

ISSN: 2013-9063
DOI: [10.33115/udg_bib/pts.v12i2](https://doi.org/10.33115/udg_bib/pts.v12i2)

Índex

Maternitat i infància en contextos de consum de drogues: compatibilitats i contraposicions 4

Compatibility and contrasts between motherhood and childhood in the context of substance use

Maria Buera Prius

Acompanyament de mares o embarassades als centres de reducció de danys: recomanacions en clau de perspectiva de drets d'infància, interseccional i de gènere 16

Supporting substance-using mothers in harm reduction centers: recommendations concerning children's rights, intersectionality, and gender perspectives

Maria Buera Prius

Are Spanish schools for inclusion? A systematic review of the measures in response to diversity 29

Son les escoles espanyoles inclusives? Una revisió sistemàtica de las mesures de resposta a la diversitat

Sònia Camacho-Vallejo

Violència sexual i consum de drogues en estudiants d'educació social 45

Sexual violence and drug consume among social education students

Aina Bonet Molas

Maternitat i infància en contextos de consum de drogues: compatibilitats i contraposicions

Compatibility and contrasts between motherhood and childhood in the context of substance use

Maria Buera Prius

Aspectes ètics

Amb anterioritat a la realització de les entrevistes, les participants van ser informades de la utilització de les dades objecte d'estudi. El tractament d'aquestes es va realitzar de forma anònima i confidencial d'acord amb la conformitat de la mostra.

Conflicte d'interessos

Els autors signants declaren l'absència de qualsevol mena de conflicte d'interessos.

Finançament

Cap.

Paraules clau

Reducció de danys; maternitat; drets de les dones; drets de la infància; buit; perspectiva interseccional.

Keywords

Harm reduction; motherhood; women's rights; children's rights; gaps; intersectional framework.

Resum

Les dones mares o embarassades consumidores de drogues es troben en diverses situacions de vulnerabilitat associades no només al fet de consumir, sinó a altres determinants socials que les envolten. L'atenció i l'acompanyament integral a aquestes dones es veu compromès per la falta de directrius, respostes i recursos socials que determinen l'escenari actual. L'objectiu d'aquest estudi és analitzar les intervencions terapèutiques i l'acompanyament a usuàries mares o embarassades dels principals centres de reducció de danys de la ciutat de Barcelona, en clau de perspectiva de gènere, interseccional i d'infància. Es tracta d'un estudi qualitatiu, en el qual es van dur a terme entrevistes semiestructurades a catorze professionals dels àmbits d'infància, drogues i salut. A través de l'anàlisi i discussió de resultats es va evidenciar que, amb les eines, formació i informació de què es disposa actualment, no s'ofereix un acompanyament integral a la dona consumidora en clau de perspectiva de drets d'infància. Per a poder garantir aquest acompanyament i atenuar l'angoixa i frustració existent, es recomana incorporar figures referents en perspectiva de drets d'infància als equips de reducció de danys i elaborar un protocol o estratègia d'actuació, seguint les recomanacions i propostes d'actuació elaborades per les mateixes professionals.

Abstract

Substance-using mothers encounter multiple vulnerabilities associated not only from their drug use but also from the various social factors that surround them. The absence of guidelines, responses, and social resources that currently define the situation hinders the implementation of comprehensive interventions to assist these women. This study aims to examine the professional practices within the Barcelona Harm Reduction centers that provide support to substance-using mothers, taking into account gender, intersectionality, and a focus on childhood. Based on a qualitative approach, data were collected through fourteen semi-structured interviews with professionals in the fields of childhood, substance abuse, and healthcare. Results indicated that the lack of tools, information, and knowledge prevents the provision of integrated interventions from a childhood perspective for women using drugs. To ensure comprehensive support, as well as, reducing anxiety and frustration, it is recommended to incorporate professionals with expertise in childhood rights into the harm reduction team, while also developing a specific strategy aligned with the suggestions put forth by harm reduction professionals themselves.

Introducció

El consum de drogues és una pràctica àmpliament estesa i coneguda arreu. Ara bé, si es posen sobre la taula els drets de la infància i l'adolescència en els contextos de consum, el debat canvia (Altell, 2022a; Amatller et al., 2022; Calafat et al., 2019; Fuentes-Peláez i Padilla-Petry, 2021; Fuller i Hansen, 2022; Giacomello, 2021, 2022; Goberna, 2022; Hansen, 2022a).

La Reducció de Danys (RD) és un conjunt de polítiques i programes que centra la seva pràctica en el respecte i l'empatia envers la persona consumidora. Des de la no-discriminació, la no-estigmatització i l'apoderament dels processos de cadascuna, ofereix acompanyament i assessorament per tal de facilitar la gestió de la seva condició diària. D'aquesta manera, es vetlla per preservar el benestar de les persones que consumeixen drogues; així com, protegir-les dels danys associats a aquest consum (Departament de Salut, Generalitat de Catalunya [GC], 2019; Red Iberoamericana de Organizaciones No Gubernamentales que trabajan en Drogas y adicciones, 2018). Els centres de RD ofereixen atenció i intervenció a les persones consumidores que «menys encaixen en les estructures normatives existents» (Roig, 2020); destacant entre aquestes, les dones amb consum actiu de drogues. Aquestes dones presenten un conjunt de particularitats amb relació a la maternitat (Altell, 2022b; Amatller et al., 2022; Calafat et al., 2019; Fuentes-Peláez i Padilla-Petry, 2021; Giacomello, 2021, 2022).

Ser dona, mare o embarassada, i consumidora de drogues, és un triple estigma que condiciona aquestes persones i que fa palesa la necessitat d'incorporar una mirada interseccional (Crenshaw, 1989) i de gènere en el seu abordatge (Altell, 2022b; Amatller et al., 2022; Calafat et al., 2019; Fuentes-Peláez i Padilla-Petry, 2021; Fuller i Hansen, 2022; Departament de Drets Socials, 2023; Giacomello, 2021, 2022; Roig, 2016). La violència i l'estigma institucional associat al binomi maternitat i consum actiu de drogues per part de les professionals de l'àmbit d'infància, sanitari i fins i tot social, contribueix a complicar la situació. Alhora, les mateixes estructures socials infravaloren les habilitats maternals, mitjançant

exigències i judicis emesos entorn la maternitat. L'absència d'aquesta perspectiva interseccional i de gènere, condiciona la intervenció, ja que no té en compte els eixos d'opressió que s'afegeixen sempre a la desigualtat de gènere (Amatller et al., 2022; Calafat et al., 2019; Departament de Drets Socials, 2023; Fuentes-Peláez i Padilla-Petry, 2021; Fuller i Hansen, 2022; Giacomello, 2021, 2022).

En termes de Perspectiva de Drets a la Infància (PDI), hi ha una manca de detecció de fills i filles que conviuen amb persones que usen drogues. Addicionalment, les professionals de la Xarxa d'Atenció a les Drogodependències (XAD) es troben amb diverses dificultats per a l'acompanyament en PDI, evidenciant un repte que, tot i que ja s'hi està fent front, encara queda camí per recórrer (Amatller et al., 2022; Calafat et al., 2019; Fuentes-Peláez i Padilla-Petry, 2021; Fuller i Hansen, 2022; Giacomello, 2021, 2022). La manca de PDI ha establert una intervenció adultocèntrica centrada en la prevenció universal amb la població consumidora de drogues. A més a més, la invisibilització, no només de les usuàries mares, sinó també dels fills i les filles d'aquestes implica que la intervenció realitzada fins al moment hagi estat parcel·lada (Amatller et al., 2022; Calafat et al., 2019; Fuentes-Peláez i Padilla-Petry, 2021; Fuller i Hansen, 2022; GC, 2022a; Giacomello, 2021; Hansen, 2022a).

Aquesta realitat ha posat de manifest un buit en l'abordatge que ha acompanyat la praxi professional d'ambdues xarxes, Equips d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (EAIA) i XAD, al llarg dels anys. La Subdirecció General d'Addiccions, VIH, Infeccions de Transmissió Sexual i Hepatitis Víriques de la Generalitat de Catalunya i la Federació Catalana de Drogues s'han fet ressò d'aquesta complexitat i, és mitjançant el desplegament de plans d'acció específics, que intenten donar resposta a aquest entramat mencionat anteriorment (Amatller et al., 2022; Calafat et al., 2019; Fuentes-Peláez i Padilla-Petry, 2021; GC, 2022a). A partir d'aquesta observació es va establir l'objectiu d'aquesta investigació: analitzar les intervencions terapèutiques i l'acompanyament a usuàries mares o embarassades dels principals centres de reducció de danys de la ciutat de Barcelona, en clau de perspectiva de gènere, interseccional i d'infància.

1. Mètode

1.1. Disseny

Es va portar a terme un estudi de caràcter qualitatiu, transversal amb tècnica de recollida d'informació observacional participativa.

1.2. Participants

Seguint el model proposat per Flick (2015), el mostreig es va orientar a l'heterogeneïtat del camp per tal de permetre el grau més gran de comparació possible entre els diferents punts de vista. La mostra de l'estudi va ser no probabilística i per conveniència, orientada a trobar persones amb diverses experiències en l'àmbit. Van ser catorze (n=14) les professionals que van conformar la mostra d'estudi:

- Vuit professionals de centres de RD de la ciutat de Barcelona.
- Una professional experta en RD.
- Una professional experta en perspectiva de gènere i d'infància en àmbit d'addiccions.
- Una professional experta en perspectiva interseccional i de gènere en àmbit d'addiccions.
- Una professional que forma part de la Subdirecció General d'Addiccions, VIH, Infeccions de Transmissió Sexual i Hepatitis Víriques de l'Agència de Salut Pública del Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya.
- Una professional que forma part de la Federació Catalana de Drogodependències i del programa Preinfant.
- Una professional del servei Espai Ariadna.

1.3. Procediment

Les candidates van ser contactades per tal d'explicar-los l'objectiu de la investigació i les motivacions per a la realització de l'entrevista. Les entrevistes es van realitzar entre febrer i abril de 2023.

Un 57,14 % (n=9) del total d'entrevistes dutes a terme van ser de forma presencial i el 42,86 % (n=6) restant es va recollir de forma virtual per videoconferència. Les entrevistes es van desenvolupar de manera individual, es van enregistrar en format d'àudio i van tenir una durada d'una hora aproximadament. Finalment, es va procedir al buidatge de les respostes pel posterior procés de transcripció, codificació per categories i anàlisi de les dades obtingudes. A l'apartat de resultats, es van incloure cites textuais anonimitzades per tal d'ajudar a argumentar els resultats assolits.

1.4. Instruments

La recollida de dades es va dur a terme per mitjà d'entrevistes semiestructurades, amb parts narratives i parts de pregunta-resposta. Aquest estil d'entrevista va ser escollit amb la finalitat de cercar un espai on construir coneixement, així com facilitar l'obtenció de respostes amb major profunditat. Es van elaborar dos guions d'entrevista en format digital, els quals es van assignar a cada participant en funció del lloc de treball que ocupaven: professionals dels centres de RD (guió 1) o expertes en la matèria (guió 2).

1.5. Anàlisi

La informació extreta de les entrevistes es va analitzar considerant les següents categories de contingut temàtic, predefinides en els guions de les entrevistes: perspectiva de gènere als centres de RD, perspectiva interseccional, de gènere i exercici de la maternitat, EAIA, coordinació i treball conjunt entre ambdues xarxes, PDI als centres de RD, detecció a la XAD de la carència en PDI i canvi de perspectiva, proposta d'equip referent en PDI als centres de RD i proposta d'elaboració d'un protocol o estratègia d'actuació per als centres de RD.

1.6. Resultats

1.6.1. Perspectiva de gènere als centres de RD

Encara que alguns dels centres de RD són recursos molt masculinitzats, la totalitat dels centres incorpora el gènere com a eix transversal en la seva intervenció; oferint espais no mixtos per a usuàries. Es reben formacions en gènere. Quatre dels cinc centres compta amb una comissió específica de gènere, conformada per professionals interdisciplinàries de cada torn. Dos dels cinc centres de RD disposen de supervisió i assessorament d'una psicòloga clínica experta en drogues i gènere on, de forma mensual, es fa supervisió, tant dels casos, com del projecte i l'equip. Els tres centres restants van apuntar que cal continuar implementant la perspectiva de gènere dins la dinàmica per afavorir més aquest enfocament.

1.6.2. Perspectiva interseccional, de gènere i exercici de la maternitat

La totalitat de les participants va coincidir amb el fet que, la pressió que recau sobre les dones que estan vinculades als centres de drogues, sigui RD o tractament, és desmesurada. Pel que fa als mecanismes a l'hora de sostenir consum actiu i criança, totes les professionals dels centres de RD, en la seva experiència professional, han conegut casos en què les usuàries han fet un ús del consum bastant regulat i s'han organitzat per sostenir criança i consum. Totes les participants van concloure que l'abstinència no és una realitat, ni l'única via per exercir la maternitat. «Qui és abstinent del tot? Consum funcional o disfuncional, parlem d'això» (Professional experta, 2023).

Respecte a l'acompanyament en la criança de les usuàries mares, totes les participants van insistir en el fet que la maternitat no és una cosa que la defineixi el consum de drogues. Els cinc centres van coincidir amb el fet que, en els casos de persones amb consum actiu molt problemàtic que no aconsegueixen fer aturades que permetin un

embaràs el més saludable possible, s'hauria d'apostar per aquest acompanyament, en lloc de l'abstinència. Tots els centres de RD van assegurar que, tot i que ja s'està intentant acompanyar, és molt complicat i es necessiten serveis com l'EAIA, que estan més especialitzats i tenen el poder decisiu sobre això. Una de les expertes va apuntar que, malgrat els pocs elements amb què compta la xarxa de RD i la manca de respostes i recursos socials, s'està fent bona feina. Finalment, tres expertes i tres centres de RD van destacar la urgència que les figures paternes assumeixin la responsabilitat i deixin de ser «pares satèl·lits».

1.6.3. EAIA

Tres centres de RD i quatre expertes en la matèria van ressaltar que, en la intervenció dels EAIA, existeixen biaixos subjectius i culturals influenciats pels mandats de gènere i l'imaginari social. Tres de les cinc expertes en la matèria (2023) van manifestar que «no es poden prendre decisions amb relació a les famílies amb temes d'addiccions sense incorporar una perspectiva interseccional, d'enfocament de drets i reducció de danys». Quatre centres de RD i tres expertes en la matèria van accentuar que els requisits dels EAIA per a poder tenir la custòdia, no són sostenibles per a moltes mares, independentment de si aquestes consumeixen o no. Dos professionals dels centres de RD i l'experta en RD van afegir que, la retirada de la custòdia, sol ser una experiència traumàtica per a les mares consumidores de drogues.

1.6.4. Coordinació i treball conjunt entre ambdues xarxes

Tots els centres de RD van estar d'acord amb el fet que a l'EAIA, com a organisme, no l'hi és competència vetllar pels drets de la mare; sent aquest un dels motius que fa que existeixi-hi una manca de confiança i coordinació entre ambdues xarxes. Malgrat que seria necessari poder treballar conjuntament, «són moltes les barreres d'accés que hem d'anar solucionant abans d'arribar a la bona feina» (Professional

experta, 2023). La totalitat dels centres de RD es coordinen segons les necessitats de cada cas i la demanda de la usuària (embaràs, acompanyament a les visites de seguiment del pla de treball de l'EAI, entre d'altres). Tres centres i l'experta en RD van mencionar les dificultats de coordinació existents entorn de la comunicació, la territorialitat, els motius de retirada i el xoc de paradigmes. Els centres de RD, vetllen per detectar, tant els casos d'embaràs, com els que estan intervinguts pels EAIA. La totalitat de la mostra va exposar que la clau és el treball de casos concrets. Dues expertes en la matèria van afegir que caldria apostar per aquests espais compartits entre professionals de la XAD i d'infància. En concret, una de les expertes va afirmar que les accions que s'estan impulsant amb la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència és a partir d'aquesta desconfiança i malestar de professionals de totes dues xarxes. Finalment, una altra de les expertes (2023) va remarcar la importància del «com t'aproximes a l'altra xarxa i la regulació de la informació traspasada», per tal de no perjudicar la dona i arribar a un escenari equilibrat (sense necessitat d'amagar el consum).

1.6.5. PDI als centres de RD

Algunes de les respostes que es van obtenir de les professionals de RD (2023), amb relació a la intervenció amb la usuària mare o embarassada, incorporant la PDI:

- «No hi ha guix d'intervenció respecte PDI i és necessari. Complexitat».
- «Exigència de la societat de “mala mare”. Tendència a criminalitzar-la i penalitzar-la».
- «Història de trauma, violència institucional i mandat de gènere».
- «Curtcircuit. Quan hi ha una dona embarassada amb consum actiu, hi ha retirada».
- «Es dona per fet que el vincle amb fills i filles està trencat».
- «Nosaltres, com a disciplina, estem en una lluita constant pels drets de les persones usuàries. També hauríem de revisar algunes coses i sensibilitzar-nos amb la temàtica».

Pel que fa a la detecció de fills i filles d'usuàries, tot i que els centres de RD, disposen d'un qüestionari d'acollida, quatre dels cinc centres van afirmar que no es fa un seguiment acurat d'aquest tema. Respecte a la millora en la detecció dels fills i filles, quatre dels cinc centres de RD i l'experta en RD, van referir que caldria fer més èmfasi, atès que manquen instruments i intencionalitat. Dues expertes en la matèria van exposar que la XAD no és coneixedora d'aquestes dades.

Dels cinc centres de RD, quatre no disposen d'equip referent en PDI. Totes les professionals van manifestar que, tot i haver-hi casos actuals als recursos, no reben formació en PDI, ni assessorament extern. Una de les expertes va confirmar que, des de la Subdirecció General d'Addiccions, VIH, Infeccions de Transmissió Sexual i Hepatitis Víriques de la Generalitat de Catalunya, es vol formar a totes les professionals de la XAD en PDI.

Els cinc centres de RD i l'experta en RD van corroborar que existeixen, barreres actitudinals a l'hora d'abordar aquest tema. «És una situació delicada on apareixen xocs morals, discrepàncies i estigma entre les diferents professionals» (Professionals centres RD, 2023). Respecte a la centralització del treball en PDI al Centre d'Atenció i Seguiment (CAS) de referència de la usuària, tres centres de RD van opinar que el CAS, acompanyat del recurs de RD, hauria de ser el recurs referent, atès que un dels requisits del pla de treball d'infància és iniciar un tractament en aquest servei. Els 2 centres de RD restants i l'experta en RD van explicar que es tracta d'una temàtica que «ens interpel·la a totes i, vist des de l'enfocament en clau de cures, caldria aprofitar els espais on la usuària activa aquest tema de la maternitat, atès que algunes usuàries no tenen CAS de referència» (Professional centre RD, 2023). Finalment, la percepció de quatre dels cinc centres de RD va ser que l'enfocament en PDI en les intervencions amb les usuàries mares o embarassades és insuficient. «Nosaltres intervenim amb la dona, però sense saber els drets de l'infant» (Coordinació centre RD, 2023). Si es cobris aquesta carència, «es podria donar atenció més integral al treball individual que s'està duent a terme amb la usuària» (Professional centre RD, 2023). La totalitat de les

expertes van puntualitzar que es tracta d'un equilibri molt delicat i que, des de la XAD, amb la idea de mantenir l'adherència al recurs i la cura del vincle amb l'adult, no s'ha acabat abordant els aspectes de PDI per por que aquesta persona s'hi desvinculi; fet que ha comportat «no tenir en compte els drets superiors de l'infant» (Professional experta, 2023).

1.6.6. Detecció a la XAD de la carència en PDI i canvi de perspectiva

Tres expertes van assenyalar que, l'any 2009, la Subdirecció General d'Addiccions, VIH, Infeccions de Transmissió Sexual i Hepatitis Víriques de la Generalitat de Catalunya ja va detectar tot un conflicte de drets d'infants i dones amb consum problemàtic de drogues. Tanmateix, només fa uns anys que la XAD, empesos per la comissió d'infància de la Federació Catalana de Drogodependències, ha aprofundit en aquesta temàtica. Aquestes mateixes expertes van detallar el camí recorregut fins avui:

- S'ha començat a treballar amb la Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència el protocol de maltractament infantil i, també, s'està intentant canviar el protocol de salut.
- Més endavant, ha sortit la línia de treball amb la Federació Catalana de Drogodependències sobre la mirada dels infants, des d'on s'està fent molta difusió de les recerques generades.
- Després, apareix el *Make the difference*, projecte europeu des d'on es podrà veure la cosa més aterrada al centre del que és la situació.
- Finalment, dins del marc d'aquest projecte europeu, l'any 2023 es durà a terme una experiència pilot a una de les províncies de Catalunya, amb la intencionalitat d'extrapolar a tot el territori les accions que suposin una bona praxi.

Finalment, una altra de les expertes (2023) va emfatitzar que, tot i que s'està treballant la PDI, es fa des d'una jerarquia de drets; és a dir, el «salt qualitatiu va més en la línia d'entendre que la necessitat de la infància no va en contraposició a la necessitat de la mare».

1.6.7. Proposta d'equip referent en PDI als centres de RD

Pel que fa a la necessitat d'incorporar l'enfocament en PDI a la praxi professional dels centres de RD, els cinc centres i l'experta en RD van reiterar que existeix una necessitat real d'incorporar aquesta mirada. Respecte a la proposta d'equip referent en PDI, quatre centres en RD i quatre expertes en la matèria van considerar rellevant designar professionals referents dins el mateix equip que s'especialitzin en PDI. D'entre aquestes participants, dues expertes en la matèria i un dels centres de RD, van assenyalar la importància que, la mirada en PDI, la vagi incorporant tot l'equip i sigui coherent i positiva per a la dona i l'infant.

1.6.8. Proposta d'elaboració d'un protocol o estratègia d'actuació per als centres de RD

Respecte a l'interès o benefici d'elaborar un protocol o estratègia d'actuació per als centres de RD per l'acompanyament a usuàries mares o embarassades amb consum actiu, sis participants van respondre que és necessària la seva elaboració, tanmateix, aquest hauria de tenir en compte diverses especificitats durant la seva elaboració. Tres participants van emfatitzar la necessitat de crear una estratègia d'actuació, en lloc d'elaborar un protocol estàndard. Dues participants van assenyalar que, durant l'elaboració del protocol o estratègia d'actuació, cal partir d'escoltar què vol i què necessita en aquell moment la usuària. Finalment, una altra de les participants va apuntar que, des de la Subdirecció General d'Addiccions, VIH, Infeccions de Transmissió Sexual i Hepatitis Víriques de la Generalitat de Catalunya, ja s'hi està treballant.

1.6.9. Recursos existents i pràctiques de viable aplicabilitat

Vuit participants van confirmar que, a la ciutat de Barcelona, existeix el Programa Preinfant i l'Espai Ariadna, però no estan pensants en clau de consum. Totes les participants van afirmar que no coneixen cap recurs a la ciutat de Barcelona que ofereix-hi atenció i intervenció a usuàries mares o embarassades amb consum actiu i als respectius fills i respectives filles. «I els recursos existents no estem preparades per atendre aquestes dones per manca de formació, de recursos» (Coordinació centre RD, 2023). Així mateix, les catorze professionals van corroborar que caldria dissenyar i crear recursos que incorporin tota aquesta realitat.

2. Discussió

La primera categoria d'anàlisi engloba la perspectiva de gènere als centres de RD. Les dades aportades en aquest estudi indiquen que un dels eixos transversals que caracteritza la intervenció als centres de RD és l'enfocament de gènere (formacions, comissions especialitzades, supervisió externa, espais no mixtos, etc.).

La segona categoria és la perspectiva interseccional, de gènere i l'exercici de la maternitat. Les dones consumidores se situen en una posició de desavantatge i van sumant eixos d'opressió, d'estigmatització i interseccionalitats (Amatller et al., 2022; Azhari et al., 2019; Calafat et al., 2019; Departament de Drets Socials, 2023; Fuentes-Peláez i Padilla-Petry, 2021; Giacomello, 2021). Considerades com l'excepció de la norma, és més que probable que, des de la perspectiva interseccional, es vegin travessades per un triple estigma: la socialització de gènere, el consum de drogues i la maternitat (Altell i Tudela, 2021; Amatller et al., 2022; Calafat et al., 2019; Fuentes-Peláez i Padilla-Petry, 2021; Giacomello,

2021; Roig, 2016). Cal tenir en compte que és des de l'imaginari social de «mare ideal», des d'on sorgeix la necessitat de sentir-se completa; fent que recaigui sobre elles el fracàs de projecte de vida propi del mandat de gènere, disparant-se així la culpa i el consum (Altell, 2022b; Calafat et al., 2019; Lamela, 2021). Les dades recollides en aquesta investigació indiquen l'existència de casos on s'han utilitzat mecanismes per sostenir la criança i el consum actiu (consums esporàdics, ben acompanyats i organitzats). Si bé és cert que hi ha estudis recents que recalquen l'impacte negatiu del consum de drogues en les habilitats de criança (Amatller et al., 2022; Azhari et al., 2019; Calafat et al., 2019; Fuller i Hansen, 2022; Giacomello, 2021), tots els resultats coincideixen amb el fet que l'abstinència no és l'única via per exercir la maternitat i, posar només el focus en això, redueix molt els factors que estan en joc. En els casos de persones amb consum actiu problemàtic que no aconsegueixen fer aturades que permetin un embaràs el més saludable possible, seria necessari apostar per l'acompanyament, en lloc de l'abstinència (Altell, 2022a; Amatller et al., 2022; Calafat et al., 2019; Fuentes-Peláez i Padilla-Petry, 2021; Giacomello, 2021, 2022; Lamela, 2021). Tanmateix, cal disposar de serveis i recursos especialitzats en la temàtica per dur a terme aquest acompanyament, atès que els centres de RD no disposen de les eines necessàries (Amatller et al., 2022; Calafat et al., 2019; Fuentes-Peláez i Padilla-Petry, 2021; Giacomello, 2021, 2022). Expertes i professionals posen sobre la taula la urgència que les figures paternes assumeixen la corresponsabilitat que els pertoca (Amatller et al., 2022; Calafat et al., 2019; Departament de Drets Socials, 2023; Fuller i Hansen, 2022; Lamela, 2021). La mirada amb què opera el sistema de protecció a la infància i l'adolescència evidencia la necessitat que s'incorpori la perspectiva interseccional, d'enfocament de drets i de reducció de danys. En cas contrari, només s'intervé des de les lògiques prohibicionistes que centren l'abstinència com a única opció, deixant d'assumir esferes de la vida i interseccions que formen part de la persona (Azhari et al., 2019; Departament de Drets Socials, 2023; RIOD, 2018). Es té la percepció que, els requisits que planteja l'EAIA al pla de millora són insostenibles per a moltes usuàries,

independentment de si consumeixen o no. Aquestes dades, obtingudes a partir de les participants, porten a reflexionar sobre com el model de família patriarcal condiciona la institució familiar i la maternitat idealitzada, influenciant tant als equips d'infància, com als de RD (Departament de Drets Socials, 2023). Així mateix, les dades corroboren que encara existeix un treball respecte a l'actitud de les professionals per tal d'evitar l'estigmatització, la violència institucional en les intervencions i la vulneració dels drets de les usuàries (Calafat et al., 2019; Lamela, 2021).

Per poder atenuar la desconfiança existent entre ambdues xarxes, infància i XAD, cal flexibilitat a l'hora de desconstruir paradigmes i estructures que influeixen la intervenció amb la usuària i amb els fills o filles d'aquesta (Amatller et al., 2022; Giacomello, 2021). Les dades aportades per l'estudi indiquen que, caldria un coneixement mutu del treball que fa cada xarxa i de la relació entre ambdues (Fuentes-Peláez i Padilla-Petry, 2021). En aquest sentit, es té la percepció que, la manca de coordinació i de sinergies entre ambdues xarxes, s'atribueix al xoc de valors i a l'existència de barreres d'accés. Així mateix, es recalca la necessitat de crear espais compartits on es treballin les especificitats de cada cas, atès que es tracta d'una línia molt fina on estan en joc els drets dels infants i adolescents i els de la usuària (Altell, 2022a; Amatller et al., 2022; Calafat et al., 2019; Fuentes-Peláez i Padilla-Petry, 2021; Fuller i Hansen, 2022; Giacomello, 2021).

Seguidament, se situa la PDI com a categoria d'anàlisi. Diversos estudis posen en relleu l'existència d'una manca de formació, informació i intervenció en clau de la PDI als serveis de la XAD (Amatller et al., 2022; Calafat et al., 2019; Fuentes-Peláez i Padilla-Petry, 2021; Fuller i Hansen, 2022, GC, 2022a; Giacomello, 2021). En aquesta línia, els resultats corroboren l'existència d'una carència en la detecció de fills i filles d'usuàries als centres de RD, essent la manca d'instruments i les dificultats entorn de la temàtica algunes de les possibles causes. Així mateix, la inexistència de comissions especialitzades o equips referents en PDI als centres de RD, porta a reflexionar sobre la urgència d'accionar davant els casos actuals amb què es troben. Les dades, obtingudes a partir de les mateixes participants,

denoten una sensibilització amb la temàtica i una presa de consciència sobre la necessitat d'adoptar una figura més proactiva amb relació a les competències que les pertoca a cadascuna –àmbit institucional i àmbit d'intervenció directa.

Les dades van evidenciar com els equips professionals de RD requereixen suport i acompanyament per part de l'àmbit institucional (informació i formació, eines per a la detecció, assessorament extern, protocols, especificació de les funcions de cada recurs –CAS i centres de RD–, recursos, entre d'altres) per tal d'abordar la intervenció d'una forma integrada i coordinada (Amatller et al., 2022; Calafat et al., 2019; Giacomello, 2021). D'aquesta manera, s'aconseguiria pal·liar l'angoixa i frustració que genera la complexitat de la situació, trencar amb les barreres actitudinals i xocs morals dins els mateixos equips de RD i vetllar per la no vulneració dels drets de la infància i l'adolescència.

Si bé és cert que, la Subdirecció General d'Addiccions, VIH, Infeccions de Transmissió Sexual i Hepatitis Víriques de la Generalitat de Catalunya, empesa per la Federació Catalana de Drogodependències, s'ha fet ressò de la urgència de promoure accions encaminades a vetllar per un canvi de paradigma a l'hora de començar a parlar d'enfocament interseccional i d'inclusió en propietat dels drets de la infància (Calafat et al., 2019; Colom, 2022; GC, 2022a; Fuentes-Peláez i Padilla-Petry, 2021; Hansen, 2022b), els resultats mostren com, sovint, encara s'està concebut des d'una perspectiva de drets; posant en contradicció, com a marc conceptual, els drets de la infància amb els drets de les mares (Altell, 2022a; Fuentes-Peláez i Padilla-Petry, 2021; Giacomello, 2021). Aquest fet compromet a les professionals i condiciona les intervencions d'aquestes amb les usuàries mares o embarassades; fent que se les acompanyi de forma fragmentada (Amatller et al., 2022; Calafat et al., 2019; Departament de Drets Socials, 2023; Lamela, 2021). L'any 2023, dins el marc del projecte europeu *Make the difference*, es durà a terme una experiència pilot a una de les províncies de Catalunya, amb la intencionalitat d'extrapolar a tot el territori les accions que suposin una bona praxi. Pel que fa a la proposta d'incorporar l'enfocament en PDI a la praxi professional dels centres de RD,

les dades aportades per la investigació constaten un interès i benefici per part de la totalitat de participants, a l'hora d'incorporar figures referents en PDI dins els equips de RD.

Existeix la necessitat de crear un protocol o estratègia d'actuació per tal de generar noves formes d'intervenir en la maternitat i paternitat amb relació als vincles amb els fills i les filles als centres de RD (Altell, 2022a; Amatller et al., 2022; Azhari et al.; 2019; Calafat et al., 2019; Fuentes-Peláez i Padilla-Petry, 2021; Fuller i Hansen, 2022; Giacomello, 2021, 2022; Lamela, 2021). Convé destacar la importància que aquest sigui aplicable a tots els recursos de la XAD, considerant els límits de cada xarxa i des d'on opera cada dispositiu. A partir de les dades obtingudes, s'anuncia que, des de la Subdirecció General d'Addiccions, VIH, Infeccions de Transmissió Sexual i Hepatitis Víriques de la Generalitat de Catalunya, s'hi està treballant (Amatller et al., 2022; Fuentes-Peláez i Padilla-Petry, 2021; GC, s.f.).

Segons les dades aportades per l'estudi, es desconeix l'existència de recursos a la província de Barcelona (i a la resta de províncies de Catalunya), que ofereixin atenció i intervenció a usuàries mares o embarassades amb consum actiu i als respectius fills i respectives filles. Aquestes dades, obtingudes a partir de les mateixes participants, denoten la necessitat d'implementar recursos que donin resposta a aquest equilibri tan delicat que suposa garantir els drets d'ambdós; considerant les compatibilitats i les contraposicions que suposa la maternitat i el consum actiu de drogues (Amatller et al., 2022; Calafat et al., 2019; Fuentes-Peláez i Padilla-Petry, 2021; Fuller i Hansen, 2022; Giacomello, 2021, 2022).

Durant el transcurs de l'estudi s'han trobat algunes limitacions que cal mencionar. Respecte a l'efectivitat de la metodologia utilitzada i la seva validesa, cal remarcar que, encara que la mostra de professionals dels centres de reducció de danys a qui s'ha entrevistat ha estat representativa de la ciutat de Barcelona i s'han assolit resultats que profunditzen en la temàtica que ocupa la investigació, no es considera que aquesta sigui prou significativa per a extreure conclusions generalitzables a tot el territori de Catalunya. No obstant això, el context en què s'han produït aquestes limitacions ha possibilitat al mateix temps, una presa

de consciència sobre la necessitat existent entorn la temàtica, tant a escala política, com institucional. És per aquest motiu que, tenint en compte les accions específiques que s'estan duent a terme des de la Subdirecció General d'Addiccions, VIH, Infeccions de Transmissió Sexual i Hepatitis Víriques de la Generalitat de Catalunya i la Federació Catalana de Drogodependències en la temàtica objecte d'estudi, es considera que els resultats assolits poden ser aplicables a diverses situacions i contextos; facilitant així altres recerques i investigacions que s'adaptin a cadascun dels recursos i serveis que conformen la XAD, no únicament als centres de reducció de danys.

3. Conclusions

- Existeix una manca de directrius, respostes i recursos socials per a usuàries mares o embarassades i els respectius fills i respectives filles.
- Per a poder fer front a aquest buit en l'abordatge del sistema actual cal que s'elabori un protocol o estratègia d'actuació que permeti als centres de RD poder crear espais per a l'atenció i l'acompanyament integral a aquestes usuàries mares o embarassades amb consum actiu. D'aquesta manera, es podrien pal·liar les angoixes dels equips i minvar les incerteses amb què es troben. Per a la seva elaboració, urgeix seguir les recomanacions i propostes d'actuació elaborades per les mateixes professionals dels centres de RD.
- Cal que es designin i s'incorporin figures referents dins el mateix equip de RD, que vetllin per garantir la implementació de la PDI en les intervencions al centre.
- Cal dissenyar i implementar recursos amb perspectiva de gènere, interseccional, i d'infància, que posin el focus d'intervenció en les compatibilitats i les contraposicions que suposa la maternitat i el consum actiu de drogues.

Referències

- Agència de Salut Pública de Barcelona. (2023). *Drogodependències. Reducció de Danys*. <https://www.aspb.cat/arees/drogodependencies/reduccio-de-danys/>
- Altell, G. (17 d'octubre de 2022a). Drogas, maternidades y estigma. *Lasdrogas.info*. <https://www.lasdrogas.info/opiniones/drogas-maternidades-y-estigma/>
- Altell, G. (2022b). *Violències masclistes dins l'àmbit de l'ús problemàtic de drogues*. [Arxiu PDF]. https://dixit.gencat.cat/web/.content/home/04recursos/03dixit_tv/01ressenyas/Webinars_DGSS/20220118_violencies_masclistes_i_drogodependencies/formacio_violencies_masclistes_i_drogodependencies.pdf
- Amatller, O., Calafat, C., Chen, A., Condomines, J., Estallo, E., Francisco, A., Giacomello, C., Hansen, G., Ligeró, M., Membrive, A., Torralbo, C., Trujillo, L. i Vera, M.J. (2022). La perspectiva de derechos de la infancia en el ámbito de las adicciones. *Infonova*, 39. <https://dianova.es/wp-content/uploads/2022/09/infonova-39.pdf>
- Azhari, A; Bornstein, M; Cataldo, I; Coppola, A; Esposito, G (12 de març de 2019). The Influences of Drug Abuse on Mother-Infant Interaction Through the Lens of the Biopsychosocial Model of Health and Illness: A Review. *Front. Public Health*, 9. <https://doi.org/10.3389/fpubh.2019.00045>
- Burgos, A. i Hansen, G. (21-22 de febrer de 2023). *Perspectiva de gènere i drogues*. Curs formatiu de Projecte Malva, Fundació Salut i Comunitat, Barcelona.
- Calafat, C., Colom, J., Ibar, A.I., Hansen, G. i Segura, L. (2019). *Estudi sobre la situació dels fills i filles de persones usuàries dels serveis i programes de la XAD*. [Arxiu PDF].
- Cassany, R. (12 de febrer de 2020). Metzineres, un exemple de com salvar vides de dones al Raval, reconegut al món. *Vilaweb*. <https://www.vilaweb.cat/noticies/entrevista-metzineres-aura-roig-drogues-dones/>
- Colom, J. (27 de maig de 2022). *Millorant l'atenció des de la XAD per reduir danys a tercers*. [Sessió inaugural]. Conferència d'experiències traumàtiques en addiccions. Socidrogalcohol, Barcelona, Catalunya. Crenshaw, K. (1989). *Demarginalizing the intersection of race and sex: A Black feminist critique of antidiscrimination doctrine, feminist theory and antiracist politics*. [Arxiu PDF]. <https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1052&context=uclf>
- Direcció General de Serveis Socials. (2023). *Consum problemàtic de drogues, perspectiva de gènere i atenció a les violències masclistes des dels serveis socials*. [Arxiu PDF]. https://dixit.gencat.cat/web/.content/home/04recursos/02publicacions/02publicacions_de_bsf/07dones/consum_problematic_drogues_perspectiva_genere_atencio_violencies_masclistes_serveis_socials/consum-problematic-de-drogues.pdf
- Flick, U. (2015). *El diseño de investigación cualitativa*. Ediciones Morata, S.L.
- Fuller, C. i Hansen, G. (2022). *La perspectiva de los derechos de la infancia en los servicios de adicción*. [Arxiu PDF].
- Fuentes-Peláez, N. i Padilla-Petry, P. (2021). *Percepció i actuació dels equips professionals de la XAD sobre la parentalitat i marentalitat de les persones usuàries de drogues*. [Arxiu PDF].
- Generalitat de Catalunya. (s.f.). *El sistema català de protecció a la infància i l'adolescència*. https://dretssocials.gencat.cat/ca/ambits_tematics/infancia_i_adolescencia/proteccio_a_la_infancia_i_ladolescencia/el_sistema_catala_de_proteccio_a_la_infancia_i_ladolescencia/
- Generalitat de Catalunya. (18 de novembre de 2022a). *Drogues i addiccions comportamentals. La millora de l'atenció dels nens i nenes que viuen amb famílies amb addiccions és una prioritat*. <https://drogues.gencat.cat/ca/detalls/Noticia/infancia-00004>
- Generalitat de Catalunya. (7 de març de 2022). *Drogues i addiccions comportamentals. Perspectiva de gènere*. https://drogues.gencat.cat/ca/professionals/perspectiva_de_genere_2/
- Generalitat de Catalunya. (s.f.). *Drogues i addiccions comportamentals. Projectes internacionals. Make the difference*. https://drogues.gencat.cat/ca/professionals/projectes_internacionals/make-the-difference/

- Generalitat de Catalunya. (s.f.). *Drogues i addiccions comportamentals. Reducció de Danys*. https://drogues.gencat.cat/ca/professionals/reduccio_de_danys/
- Giacomello, C. (2022). *Children whose parents use drugs. Promising practices and recommendations* [Arxiu PDF]. <https://rm.coe.int/children-whose-parents-use-drugs-promising-practices-and-recommendatio/1680ab8c92>
- Giacomello, C. (2021). *Niñas, niños y adolescentes con madres y padres que consumen drogas Prácticas prometedoras y recomendaciones* [Arxiu PDF]. <https://rm.coe.int/2021-ppg-3-children-promisingpractices-executive-summary-esp/1680a4910c>
- Goberna, L. (30 de març de 2022). *El impacto de la drogodependencia parental en la infancia*. Dianova. <https://www.dianova.org/es/noticias/el-impacto-de-la-drogodependencia-parental-en-la-infancia/>
- Hansen, G. (21 març de 2022a). De lo que no se habla ¿No existe? La falta de enfoque de derechos a la infancia en la intervención en adicciones. *Lasdrogas.info*. <https://www.lasdrogas.info/opiniones/de-lo-que-no-se-habla-no-existe-la-falta-de-enfoque-de-derechos-de-la-infancia-en-la-intervencion-en-adicciones/>
- Hansen, G. (27 de maig de 2022b). *Estat de la perspectiva de drets de la infància als serveis d'atenció a les addiccions: una aproximació diagnòstica a la XAD*. Conferència d'experiències traumàtiques en addiccions. Socidrogalcohol, Barcelona, Catalunya.
- Lamela, D. (8 de setembre de 2021). Meaning-Making of Motherhood Among Mothers with Substance Abuse Problems. *Frontiers in Psychology*, 12 (679586). <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.679586>
- Llei 14 de 2010. Dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència. 27 de maig de 2010. DPGC núm. 5641.
- Llei 17 de 2020, de modificació de la Llei 5/2008. Del dret de les dones a erradicar la violència masclista. 22 de desembre de 2020. de maig de 2010. DOGC núm. 8303.
- Pompidou Group. Council of Europe International Cooperation Group on Drugs and Addictions. (2023). *Children whose parents use drugs*. <https://www.coe.int/en/web/pompidou/children>
- Red Iberoamericana de Organizaciones No Gubernamentales que trabajan en Drogas y adicciones. (2018). *Reducción de daños en la intervención con drogas. Concepto y buenas prácticas*. [Arxiu PDF].
- Roig, A. (23 de maig de 2016). Encarando el tabú. Mujeres embarazadas desde la reducción de daños. *Drogasgénero.info* https://www.drogasgenero.info/encarando-el-tabu/#_edn1
- Subdirecció General de Drogodependències. Agència de Salut Pública de Catalunya. Departament de Salut. (2019). *Pla de Drogues i Addiccions Comportamentals 2019-2023. De la prevenció universal a la reducció de danys*. [Arxiu PDF]. https://scientiasalut.gencat.cat/bitstream/handle/11351/5472/pla_drogues_addiccions_comportamentals_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Tudela, M. i Altell, G. (2021). *Perspectiva de genero aplicada a las drogodependències*. [Arxiu PDF].